

Jakin egin behar da kutsatzen, originaltasuna lortzeko

Elkarrizketa honetan Koldo Izagirrek itsasoaz eta portuaz, XX. mendeko

poesiari buruz eta zinemaren ekoizpenetaz hitzegtzen du besteak beste.

XM *Bide barriak* izeneko liburu batek iraultza txiki bat ekarri zuen euskal letretara 1931n. Galdera bikoitx bat: bata, bide berriak bilatu behar al ditu beti, edo ahal dela, idazleak? Eta biga, bide berriak urratu beharra sentitzen al duzu zuk, sortzaile gisa?

KI Nik uste dut egileak libre jokatu behar duela, bere senari eta dauzkan baliabideei egokien datorkien moduan idatziz. Libre izateko, jakina, informazioa edukitzea inportantea da, zeure inguruan zer egin den eta zer egiten ari den jakitea, ahalik eta inguru zabalenean, ez bakarrik zeure hizkuntzan. Hau inportantea da batez ere eremu urriko hizkuntza batean idazten dugunontzat, ikuspegi aberasgarri bat hartu ahal izateko. Hau, batzuek, imitazioak egiteko erabili izan dute, eta horren kontrako erreakzioz edo, beste

batzuek nahiago izaten dute “ez kutsatu”, eta ez dute ezer jakin nahi izaten besteenaz... Lauaxeta kasu polita da: besteena ia imitatuz ekarri zuen aire berri bat, hainbestearino geunden olerkariaren autismoan itota. Olerkariak, ordea, euskaltzale handi haiek, bigarren eta hirugarren mailako poeta espainiarren topikoak erabiltzen zituzten, eta askotan oharkabean... Egoera horrek bultzatu zuen Lauaxeta poesia idaztera bera poeta izan gabe, eta gure poesia modernoa abiatu zuen. Jakin egin behar da kutsatzen, originaltasuna lortzeko.

XM Lauaxetarena kutsaketa onaren adibidea, beraz. Emango al zenuke adibideren bat, kutsaketa txarrarena?

KI Gogoratzen zara Bilintxen bertso hartaz...? “Dama gazte bat ezagutzen det/dirudiena izarra/eguzkiari kopetatikan/saltatutako txingarra...” Hor, dudarik gabe, literatura idatziaren eragina dago, irudi eta alderaketa kultua, “birbilatua” dakarkigu bertsolari olerkariak. Beste bertso batzuetan jazmiña, lirioa, azuzena... aipatzen ditu, edo perla garestia eta izar doratua, edo Cupidok eritu duela fletxakin berriro... erromantikoko berandutuen parafernalia sasi-poetiko guttia. Maitasunezko bertsoetan beti dauka pose moduko bat, maitatzen ez badute bere burua botako duela egiten du mehatxu, edo malko-merke ageri da, *Itzazu nitaz kupida!* hartan bezala. Garaiko poeta espainiar txarren eragina dago hor, eta Donostiako burgesia koxkorak behar zuen malenkonía konformista. Linea horretan, poeta txarra da Bilintx, poeta kurtsi bat. Baina ez baitio erabat uzten bertsolariari, halako oreka berezia lortzen du askotan, begira nola amaitzen duen bertsoa: “...bihotz nerean hala piztu du / amodiozko sugarra / nola mendian piztu lezaken / tximistak arbol igarra.” Non dago benetako poesia, lehen bertso erdian ala bigarrenean?

“Ni idazlea naiz, alegia, burkoari errealitateaz aritzeko baliabide literarioak erabiltzen dituen pertsona: izango da metafora baten bidez, edo alegoriaz, izango da gordinkeriaz nahi baduzu, edo alderaketak eginez, edo izango da kantu bat dela medio...”

XM Bistan da non dagoen... Dena dela, lehengo galdera egingo dizut ostera: bide berriak bilatu behar al ditugu beti? Zu zeu, horretara jarria zaude?

KI Kosta ahala kostako originaltasunek barre-garrikerietara eraman zaitzakete, saio hutsaletara, ikusi dugun moduan. Eta bestetik, mugi-ezin batean lotu ere lotzen ahal zaitu derrigor original izan nahiak. Ez genuke obsesionatu behar horrekin, originaltasuna zentzu zabalean hartu behar dugu. Idazleak ezin du halako zama bat hartu bere gain, beti “original” izan beharra, eraman ezineko tentsioa litzateke. Baina egia da, bestalde, Orixek zioen moduan “gero eta jasoago” idatzi behar dugula, autoexigentzia derrigorrezko tresna da geure obra garatzeko. Ni, pertsonalki, ez naiz batere konformista, gero eta hobekiago idatzi nahi izaten dut. Lortzeak ematen lanak.

XM Aurrekoaren haritik, hizkuntza iraultzea/errealitatea iraultzea lotuta daude ezinbestez, ala bila liteke bat bestea gabe?

KI Zergatik da klasiko Axular? Bere garaiko klase dominatzailea islatzen duelako klase hark erabili nahi lukeen hizkeran. Klase hari buru egin nahi liokeenak ezin idatziko zukeen Axularrek bezain dotore: Etxahunen

gordintasunera jo beharko zukeen, adibidez, dotoretasunari muzin eginik.

XM Itxaro Bordak Lafitteren euskara garbia gaitzesten duenean bezala...

KI Horixe bera. Oso lotuak daude mamia eta moldea, edo beste nolabait esatearren, mezua eta zumea. Ni, benetan, harritu egiten naute biak bereizteko gai direnek, ez dakit nola arraio liluratu litekeen ez dut esango ezkerreko, baizik minimoki aurrerazale den inor Axularrekin, idatzi zituen lerdokeriak irakurririk. Mezuak behar zituen zumeak erabili zituen, eta hartarako trezatu zituen zume haiek trezatu zituen moduan. Axularrengatik esaten dugun hau berdin esan genezake Domingo Agirrerengatik. Klase dominatzaileek beren euskara, beren literatura garatu ahal izan dute, eta euskara hori eredugarri bezala saldu izan zaigu. Hori faltsua da guztiz. Horien euskara, horien literatura ez da eredugarria espiritu kontserbadoreentzako besterik.

XM Eta klase dominatuek ez dute lortu beren euskara eredua, beren literatura?

KI Zatiak dauzkagu, herri literatura, ahozko-tasuna... Historikoki, presio handia pairatu dugu, Iparraldean apaizek eta Hegoaldean

BETIKO SAUDADEA

Non dago Basques' Harbour

Galdetzen badut

Ez da mapa bat ekar diezadazun

Non dago Basques' Harbour

Galdetzen badut

Ez da galdu egin naizelako

Non dago Basques' Harbour

Galdetzen badut

Ez nabil portu bila

Non dago Basques' Harbour

Galdetzen badut

Zinez mintzo naiz baina

Non dago Basques' Harbour

Galdetzen badut

Ez dut erantzunik behar

Non dago Basques' Harbour

Galdetzen badut

Ez baitut galdera bat egiten

Galdetzen badut

Non dago Basques' Harbour

Non dago Basques' Harbour

jeltzaleek eragina, a zer bi eredu, batzuk anti-errepublikarrak eta besteak batikanistak! Gero, belaunaldi berriek, ezkerreko intelektualek sortzen hasi zirenean, euskara batua egin behar izan zuten, eta oraindik ere prozesu luze baten barruan gaude. Horrek asko baldintzatzen du idazlearen askatasuna hizkuntza berritzailekoan, literatura libre bat egiterakoan.

XM Klase gisa bereizi nahia seinalatzen duzu batetik, eta hizkuntza herri oso baten adierazpide bihurtu beharra bestetik. Nola gainditu kontraesan hori?

KI Neurri batean baino ezin gintezke apurtzaile izan, hizkuntza gutxietsi eta askoestu guztien arazoa da. Estandar bat ari gara osatzen, eta horrek dauka lehentasuna alor askotan. Baina ustea daukat, hizkuntzaren kontua besterik aipatzen ez dugula, alegia, literaturaren gaiak alde batera utzita, ez diogula belarri eman herriari. Domingo Agirrek Ondarroan kokatu zuen *Kresala*, baina nobela horrek ez du jaso ondarrutarren hizkera, are gutxiago arrantzaleena. Horretan askoz ere ekarri handiagoa egin du, zatika, Augustin Zubikaraiak.

XM Orokortasunetik zure obrara etorri, poesian hasi zinen, aski gazte zinela, jori eta indartsu hasi ere. Gero isilaldi luze samar bat etorri zen *Balitzko erroten erresuma* idatzi arte. Atzera begiratu, zergatik isilaldi hura, eta zergatik isilaldia hautsi?

KI Isiltasun hori iragarria nuen *Guardasola Ahantzia* idatzi nuenean, ordura arte neuk eginiko poesiarren autokritika umoretsu bat izan zen hura, nolabaiteko despedida bat. Ikusten nuen gai nintzela poesia idazten jarraitzeko txukun samar, baina ez nuen errepikatu nahi. Hobe isiltzea. Gero *Balitzko erroten erresuma* premia bat bezala etorri zitzaidan, inguruan ikusten nituen eta barnean sentitzen nituen hainbat gauza islatzeko modurik egokiena huraxe zela pentsatu nuen, "pentsatu" baldin bada behintzat orduan egin nuena. Aski jarraian eta diktatuak bezala sortu zitzaizkidan hartako poema asko.

XM "Diktatuak bezala" diozu. Inspirazio moduko bat behar al du poetak?

KI Gogoratzen naiz Saizarbitoriak beti komentatzen zidala idatzi ipurdiarekin idazten dela, hau da, orduak emanda. Ezinbesteko baldintza da, baina poesian, prosan ez bezala, izugarritzko posibilitate mordoa etortzen zaizu hitzak josten hasten zarenean, eta ia denak dira poema posible berrien abiaburu. Prosan modu antolatuagoan jardun behar da, apunte moduan gelditzen zaizkizu tximistazo horiek, "beste noizbait" erabiltzeko, narrazioaren egitura horren libre ez denez.

XM Handik ia beste hamar urteko tartea utzi zenuen hurrengo poema-bilduma arte (*Non dago Basques' Harbour*), bitartean hainbat liburu garrantzitsu egin bazenituen ere. Epe hori zer da: aipatu duzun errepikapenaren arriskuari ihes egiteko modua, ala orduan-txe sentitu zenuela berriz ere poesia idazteko gogoia, ala...?

KI Nola edo hala, gezurra badirudi ere, *Non dago Basques' Harbour* nire lehen poema liburuari lotua dator, *Itsaso Ahantzia* jubenil hari. Orduan idazteko gai ez nintzena idatzi nuen azken honetan, heldutasunetik. Baina mundu bera ageri da nolabait, geografia bera, orduan espazio eta ingurune natural nuena orain urrundua ageri zaidala. Horregatik dauka ebokazio indar handiagoa, mundu hura eta garai hura joanak zaizkidalako. Hala ere, itsasoa-ontziak-marinelak-portua-langileak neure barnean eraman ditut beti, eta bihar ere uste dut hala gertatuko zaidala, beharbada gero eta liluratuago gainera, idealizatuta. Aspaldi samar nabil ipuinak idazten, eta mundu horretan kokatuak daude guztiak.

XM Eskertzen dizugu primizia eman izana. Aurreratzen ahal diguzu noizko edo...?

KI Aurten amaitu nahi nuke lehen idazketa, baina seguru atzeratzen naizela.

XM Azken urte hauetan *XX. mendeko poesia kaierak* prestatzen aritu zara (XX. mendeko 40 euskal poetaren antologia bana, Izagirre-ren aukera eta sarreraz, Susak argitaratuta). Deskubrimendu puntaletatik haratago, zer ikasi duzu lan honetan? Alegia, ba al da euskal poesiarren ezaugarri orokorrik, ala joera jakin batzuk, ala...?

KI Ikasi eta gozatu egin dut. Hamasei bat mila poema irakurri ditut eta, noski, halako multzo handian denetik dago, txarretik gehiago onetik baino. Baina poema bikain asko eta asko idatzi dira XX. mendean; poetak, oro har, atzarriak egon dira, oso erne, inguruari. Eta saiatu dira euskaldungoaren mindurak eta pozak ahalik eta erarik duinean adierazten. Egoera animiko pertsonal edo kolektibo bakoitzeko, euskarak badauka poema eder bana. Izugarritzko aberastasuna daukagu. Hemeretzigarren mendean eta ia 1931 bitartean bertsolariak izan ziren herri-sentimenduen esaleak; geroztik poetak izan ditugu. Eta hori, jakina, estilo eta molde desberdinetan. Gure herriaren kontzientzia dago XX. mendeko poesian.

XM Eta zuri, lan horrek, berriro poesia idazteko gogoia piztu ala kendu egin dizu?

KI Gogoia piztu, dudarik gabe. Nik ez dakit zuri hala gertatzen zaizun, baina ni gehiena desanimatzen nauena testu txar bat da. Errazkeriak edo zabarkeriak irakurrita —neronenak edo besterenak, berdina da— haxe etortzen zait beti burura: "Zeinen zaila den ongi idaztea!" Gauza ederrak irakurrita oster, idazteko gogoia sortzen zait, seguru asko hura "imitatu" nahi dudalako, batek daki. Baina beste alde batetik halako errespetu bat sortu zait generoarengana. Eta badator, indar handiz, XXI. mendeko poeten lehen belaunaldia...

XM Alda dezagun gaia. Idazlea zara oroz gain, baina beste sorkuntza-mota batzuekin harremanetan egon zarena. Esaterako, gidoigintza landu izan duzu urteetan, zinemaekin-eta harreman estu samarra izan zenuen garai batean...

KI Bai, baina hori ez da ni ona naizelako lan horietan. Idaztetik bizi naizenez, ba bateko eta besteko mandatuak etortzen zaizkit, moldatzen ikasi behar du batek. Idazle askok eduki genuen garai batean harreman estu samarra zinemarekin, Lertxundik, Urretabizkaiak, Atxagak, Jimenezek ere bai... Uste dut nahikoa desilusionaturik gaudela gehienok esperientzia haietaz. Arregiren aroak erdarazko zinema autonomikoa jarri zuen martxan egundoko txantxullo mordoarekin, eta gero Garmendiak ildo berean jarraitu zuen. Dena suntsitua dago, hamar laburmetraietatik bat egiten da euskaraz, asko jota. Erdarazkoak onak balira, gaitz erdi.

XM Abeslari askok kantatu izan dituzte zure poemak, eta Joseba Tapiarekin bereziki elkarlan oparoa izan duzu azken urteotan. Komentatu nahi baduzu...

KI Asko pentsatzen nuen nik Tapiarekin kantatuak egiten eta eszenario batean ibili behar nintzenik! Baina hor etorri zitzaidan halako batean, kantu batzuk egin behar nizkiola. Izugarrizko poza eta beldurra hartu nuen, nik beti miretsi izan ditut kantagileak, Boris Vian, Moustaki, Fabrizio De André italiarra... Egizu kontu nire gaztaroa kantautoreen aroa izan zela, Raimon, Leta, Pi de la Serra, Imanol, Afonso, Seeger, Dylan, Laboa... Ba hori niretzat arterik gorenetakoa bat da, kantu eder bat egin ahal izatea, eta jendeak kantatzea handik urteetara ere. Izugarrizko poza sentitu behar dute Artzek eta Laboak *Hegoak ebaki banizkio* inon entzuten duten aldiro, betetasun artistiko handi bat. Nik ere antzeko zerbait izan nahi nuke ahal banu, "escritor de canções", Sergio Godinhok dioen moduan. Ba hori guztia zor diot Tapiari, diziplina zail horretan abiarazi ninduelako.

XM Badirudi horixe dela pozik handiena eman dizun generoa...

KI Dudarik gabe. Genero apala da, eta aldi berean izugarri ederra. Transmisioa berehalakoa da, eta zure testua beti ageri da interpretetarako. Letragilea anonimo bihurtzen da, baina bere letrak bide egiten du, izar hilaren argiak bezala. Kantuek, Tapiaren mailako kantariak abestuta, badute hilezkorretik, gero ere kantatu egingo ditu jendeak... Zer gehiago eska dezake idazle batek?

XM Zuk nahi ala ez, prestigio eta eragin handienetakoa duen intelektuala izango zara euskal kulturaren. Arbuiatu ala bindikatu egiten duzu intelektualaren figura? Zein zentzu ematen diozu?

KI Ni ez naiz intelektuala, ni idazlea naiz. Intelektuala Chomsky da, edo Fito Rodriguez. Nik ez daukat formazioarik ez ahalmenik errealitateari ebakuntza egiteko edo pentsamendua sistematizatzeke. Eskastasun izugarriak dauzkate ekonomian, soziologian, filosofian...

XM Hori bera erantzun dezakete Chomskyk edo Fito Rodriguezek...

KI Eta benetan ariko lirateke seguruenik halakoak esaterakoan, baina mailak daude. Ez naiz elitismo batean ari edo maila goren batean, oinarritzko printzipioez baizik. Ni idazlea naiz, alegia, hurkoari errealitateaz aritzeko baliabide literarioak erabiltzen dituen pertsona: izango da metafora baten bidez, edo alegoriaz, izango da gordinkeriaz nahi baduzu, edo alderaketak eginez, edo izango da kantu bat dela medio... Askotan, gainera, esan nahi duguna hobeki adierazteko, intelektualek gehien gorrotatzen duten gauzetako bat egiten dugu idazleok, alegia, zatia osotzat hartzea! Pentsako artikulua idazten ditudan neurrian naiz ni intelektuala, eta maila horretan ba bai, bindikatzen dut sortzailearen paper sozial hori: gertakari batzuk hain dira gogorak, ze ezin isilik egon hitza gure hurrengo fikziozko lanari emanda. Baina artikulugintza ere, genero zuzena izan arren, literarioki lantzen saiatzen naiz.

XM Baina hala ere ez dituzu inoiz artikulua liburu batean bildu, eta aurki egingo dituzu 30 urte prentsan idazten.

KI Hor ageri zaizu lanbidea... Zu editorea zara, ezta? Tira, liburua merezi izateko, artikulua ona izan behar du. Ehunen bat artikulua idatziko nituen. Erdiak onak izango balira ere, eta izugarri ematea da, ez lukete osatuko libururik. Hitz egingo dugu beste 30 urteren buruan.

XM Ezin amaitu zure "zibernobelaz" hitz egin gabe (idazten ari den eleberri baten zatiak jarri dira sarean egin ahal, Susaren web-orrian eta irakurleek ere parte hartu dute beren kritikak eta iradokizunak eginez). Hau dela-eta, literaturaren eta teknologia berrien arteko harremanez galdetu izan dizute, baina inork ez dizu galdetu mamiaz: gaiak, gai hori hautatzearen zergatiaz, gaia azaltzeko hautaturiko ikuspegi bereziaz...

KI Gai hori aspaldi nerabilen buruan. Nire inguruan, Irunen, beltz samalda piloa ibiltzen zen 1965-75 bitarte horretan, Paris aldera joateko asmoz, maliarrak, senegaldarrak... Espainiak bi hilabeteko bisatua ematen zien, eta Frantziari presiotxo bat egiten zion inmigrazio klandestino horrekin, euskal errefuxiatuak hartzen zituelako. Garai horretan gertatu zen gero Xalbadorrek bertsotan eman zuen hura, elurte batean hiltzea mendian abandonatu zuten jendea... Hori da nire nobelaren asmoa probokatu zuena. Ikuspuntua aldatu nahi nuen, patermalismotik urrundu, eta gogoeta xume bat egin euskaldunok hain folklorizatua daukagun kontrabandoaz. Azken finean, gutaz jarduteko aitzakia zen, nolabait. Baina gero beste zeregin batzuek lotu naute, eta gaia ere asko landu da, Patxi Zubizarretak erabili zuen *Eztia eta Ozpina*-n, Iñaki Frierak *Lehorreko Paterak* argitaratu zuen, Pablo Sastrek gai bera erabili du *Leuropa*-n... Hozten utzi nahi dut. ■

XABIER MENDUGUREN *idazlea eta Elkar argitatearen editorea da. Beasainen bizi da.*